

Життя та наукова спадщина Івана Олександровича Гуржія

О. І. Гуржій

ДО ВИВЧЕННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ І. О. ГУРЖІЯ

В цьому номері «Читань» до уваги читача пропонується чергова публікація з рукописних матеріалів вченого, які зберігаються в його особовому («домашньому») архіві, в колишній квартирі м. Києва, по вул. Прорізній, 10, кв. 7. Вважаємо, що це досить цікавий за змістом і «долею» історичний нарис про минуле лемків від найдавніших часів до початку 70-х рр. ХХ ст. Його автор не зазначений і він не датований у появі, а тому, природно, в зв'язку з цим викликає цілий ряд запитань. На деякі з них спробуємо відповісти. В завершеному вигляді текст побачив світ, найімовірніше, після квітня 1969 р. і до кінця 1970 р., тобто в останній період життя та діяльності Івана Олександровича. Про це, зокрема, може свідчити факт опису в рукописі подій 24 квітня 1969 р. як таких, що відбулися «зовсім недавно». Про авторство ж І. О. Гуржія свідчать лише непрямі докази. Інші відшукати не вдалося, адже минуло понад 40 років з часу написання нарису. Проте, наявність серед рукописів архіву його двох варіантів, надрукованих на портативній машинці, з чорновими правками вченого дають підстави саме для такого висновку. В іншому ж випадку, знаходження «в руках» Івана Олександровича першого (оригінального!) примірника з кількома копіями і його передрук «на чистову», виглядало б, принаймні, не логічно! Крім того, перший примірник вже виправленого тексту відсутній. Цілком вірогідно, що його було передано до редколегії якогось профільного видання, котре з різних причин так і не вийшло в світ (адже в «Бібліографії праць» вченого, опублікованій вже після його смерті – 1974 р., він не значиться).

Крім того, слід зазначити, що в останні роки своєї творчості Іван Олександрович дещо змінив пріоритети власних наукових пошуків і певною мірою «відійшов» від вивчення «традиційної» проблематики з історії соціально-економічного розвитку України кінця XVIII – XIX ст. Тоді він почав активно опановувати теми, пов'язані з народонаселенням країни не лише XIX ст., а й ХХ ст., еміграційними процесами тощо. З цією метою ним опрацьовувалась відповідна література, вивчалась статистика, складалась спеціальна картотека і робились випуски з різних фахових робіт. Як результат – його безпосередня участь у підготовці й виданні двох колектив-

них праць, які вийшли друком вже після смерті: «Духовний розквіт українського народу» (К., 1972) і «Суспільно-політичне життя трудящих Української РСР» (К., 1973. – Т. 1).

Саме в той період у республіці на державному рівні, з залученням істориків і етнографів, робилися перші вагомі спроби створення кількох синтетичних праць про минуле окремих національних груп, які мешкали в Україні. Правда, з того задуму тоді, в добу «брежнєвського застою» та «маланчуковщини», мало що було здійснено. Не виключено, що саме через ці обставини названий нарис і «загубився» десь у анналах історії. Бо в ньому вже доволі «гостро», як на той час, висвітлювались деякі національні особливості становища лемків, їхні проблеми та відокремленість від загальної маси українців.

До головних положень, так би мовити, авторських концепцій у рукописі, слід віднести насамперед такі: 1. Лемківщина – незаперечна частина історії «матері України», хоч її окремі землі знаходилися в складі різних державних утворень; 2. Існувало своєрідне життя національної групи та довготривале збереження «численних елементів давньоруської (давньоукраїнської) мови і культури».

Значний інтерес, як на наш погляд, викликають сюжети про походження й етнокультурний розвиток лемків, «інтенсивне формування української народності» на території регіону, наслідки кріпосного права й іноземного панування, перших тамтешніх емігрантів тощо.

Хоча в праці й не зазначені використані джерела (очевидно, внаслідок структури загальної роботи), втім зі змісту видно про залучення для її написання значної кількості документального матеріалу, статистичної інформації, періодичних видань, історичних напрацювань і, зокрема, зарубіжних вчених.

Зрозуміло, що текст писався в умовах компартійного диктату, на підставі «марксистсько-ленінської» методології й підходів. Тому відповідних сюжетів автор просто не міг уникнути. Проте, і в такому вигляді нарис, за нашим переконанням, становить історіографічний інтерес.

Зміст рукопису подано практично без змін, хіба що зроблені окремі «дрібні» стилістичні виправлення та усунені явні друкарські огріхи.